

ми. Державні програми компенсування відсотків дозволяють отримувати високі прибутки комерційним структурам і не спонукають їх до пошуку дешевих та «довгих» грошових ресурсів.

З огляду на вищевикладене можна запропонувати:

- ініціювати створення спеціальних інститутів житлового іпотечного кредитування, які б працювали із мінімальною маржею й дешевими ресурсами. Такими інститутами можуть бути ощадно-будівельні кооперативи і будоощадкаси. Щоб уникнути перетворення їх у «фінансові піраміди», вони мають чітко контролюватися державою;
- спрямовувати фінансові стимули за відповідними державними програмами на вищезазначені інститути, для чого провести наукове обґрунтування напрямів вкладання коштів: на субсидії внесків учасників, на часткову компенсацію відсотків, на одноразову компенсацію початкового внеску чи ін.

Література

1. Омельчук В. О. Доступність житла в Україні: сучасний стан, тенденції та методи виміру / В. О. Омельчук // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 17. – С. 41–45.
2. Лимаренко В. А. Іпотечне кредитування – шлях до поліпшення соціально-економічних умов? / В. А. Лимаренко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 2. – Т. 1. – С. 224–228.
3. Мальцева Е. С. Іпотечно-жилищне кредитування – условие доступности жилья для населения на региональном рынке / Е. С. Мальцева // Научный журнал КубГАУ. – 2006. – № 24 (8). – С. 54–59.
4. Хулагов Р. В. Социально-экономические функции жилищной ипотеки в переходной экономике : дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.01 / Р. В. Хулагов. – Ростов н/Д, 2005. – 157 с.
5. Taylor R. Buy-to-let mortgage lending and the impact on UK house prices: a technical

report [Electronic resource] / R. Taylor // National Housing and Planning Advice Unit, 2008. – 32 p. – Access mode : <http://www.communities.gov.uk/documents/507390/pdf/684943.pdf>

6. Доступность ипотеки стимулирует рост цен на недвижимость [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ya2008.com.ua/dostupnost-ipoteki-ctimuliruet-rost-cen-na-nedvizhimos/>
7. Достоверность статистики по недвижимости в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://expertroom.com.ua/stati-o-nedvigimosti/27-dostovernaya-statistika-nedvigimosti-ukrain.html>
8. Украинцы массово закладывают имущество [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.objectiv.tv/030912/74276.html>
9. Рынок нерухомого майна в Україні у першому півріччі 2012 року продовжив поступове зростання [Електронний ресурс] // Прес-служба Міністерства юстиції України. – Режим доступу : <http://palata.notariat.org.ua/news/864.html>
10. Підприємства зможуть збільшити видачу кредитів на житло своїм співробітникам [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ua.prostobank.ua/zhitlo_v_kredit/novini/pidpriemstva_zmozhut_zbilshiti_vidachu_kreditiv_na_zhitlo_svoym_spivrobitnikam_ekspert
11. Харіна Н. В. Дисфункції інститутів житлового іпотечного кредитування в Україні / Н. В. Харіна // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 12. – С. 257–264.
12. Куцає Е. Что происходит на рынке ипотечного кредитования? [Электронный ресурс] / Е. Куцає. – Режим доступа : <http://minfin.com.ua/2012/06/15/605879/>
13. Стандарти житлового іпотечного кредитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unia.com.ua/filearea/Library/unia.com-lib-doc-id106.doc>
14. Аннотет / Стаття з Вікіпедії – Вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%BD%D1%83%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82>
15. Житловий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5464-10/print1295457165435519>
16. Квартири економ-класу. Чим зумовлений попит на однокімнатні? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://miete.com.ua/ua/news/176>
17. Оформление ипотеки: требования к ипотечному жилью, оценка и страхование, сроки выплаты [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.realtypress.ru/article/article_3442.html
18. Доходи населення за регіонами України за 2012 рік [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Стаття надійшла до редакції 22 жовтня 2012 року

УДК 338.24:005.336.3:378

О. В. Родіонов,
кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки підприємства та управління трудовими ресурсами
Луганського національного аграрного університету
a.v.rodionov@list.ru

АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ЇЇ ЯКІСТЮ

У статті наведено результати аналізу процесів розвитку системи вищої освіти України в контексті управління її якістю. Побудовано інтегральну регресійну модель залежності кількості прийнятих студентів за денною формою навчання від групи факторів.

Ключові слова: система вищої освіти, управління якістю вищої освіти, регресійна модель залежностей, конкурентоспроможність ВНЗ.

А. В. Родионов **АНАЛИЗ ПРОЦЕССОВ РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОЙ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ УПРАВЛЕНИЯ ЕЕ КАЧЕСТВОМ**

В статье приведены результаты анализа процессов развития системы высшего образования Украины в контексте управления ее качеством. Построена интегральная регрессионная модель зависимости количества принятых студентов на дневную форму обучения от группы факторов.

Ключевые слова: система высшего образования, управление качеством высшего образования, регрессионная модель зависимостей, конкурентоспособность вуза.

Постановка проблеми. Аналітичні дослідження процесів державного управління якістю вищої освіти в Україні визначили наявність невідповідностей між кількісними характеристиками розвитку вищої освіти і процесами економічного, інноваційного та соціального розвитку країни. Зовнішнім проявом цих невідповідностей є стагнаційне зростання ВВП, підвищення соціального напруження й уповільнення інноваційного розвитку за двократного збільшення кількості ВНЗ і трикратного збільшення кіль-

A. V. Rodionov **THE ANALYSIS OF UKRAINIAN HIGHER EDUCATION SYSTEM DEVELOPMENT PROCESSES IN THE CONTEXT OF ITS QUALITY MANAGEMENT**

In the article the results of analysis of processes of development of the system of higher education of Ukraine are resulted in the context of its quality management. The integral regressive model of dependence of quantity of the accepted students on the full-time education from the group of factors has been built.

Key words: higher education system, higher education quality management, regression model of dependencies, competitiveness of universities.

кості студентів в Україні. Визначення чинників, що зумовлюють такого роду становище, яке триває протягом достатньо великого проміжку часу, потребує аналізу процесів розвитку системи вищої освіти. Інакше кажучи, виходячи з положень концепції економіки знань, визначення чинників, що справляють вплив на стан економічного, соціального, інноваційного розвитку країни, потребує аналізу внутрішнього середовища системи вищої освіти. Це означає необхідність визначення економічних зако-

номірностей та особливостей розвитку української системи вищої освіти, які деструктивно впливають на соціально-економічний розвиток країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі достатньо велику увагу приділено питанням економіки та управління у сфері вищої освіти. Авторами досліджено широке коло теоретичних і методичних питань, зокрема у частині аналітичного інструментарію, передбачуваного для застосування при дослідженні процесів розвитку вищої школи. У цьому напрямі слід відзначити праці Л. Антошкіної [1], Т. Боголіб [2], Н. Верхоглядової [3], О. Грішної [4], Б. Данилишина [5], Ю. Лисенка [6], В. Куценка [7], І. Палкіна [8]. Водночас, і досі залишаються актуальними питання вдосконалення методичного інструментарію дослідження процесів розвитку системи вищої освіти України в контексті управління її якістю з метою вивчення кількісних закономірностей, що склалися у цій сфері протягом останніх років.

Метою статті є аналіз процесів розвитку української системи вищої освіти в контексті управління її якістю та визначення факторів, що впливають на конкурентоспроможність ВНЗ на ринку освітніх послуг.

Основні результати дослідження. За результатами аналітичного дослідження кількісних характеристик розвитку системи вищої освіти та державного управління нею, проведеної діагностики якості послуг вищої школи в масштабах України можна зробити низку висновків.

Стрімке зростання контингенту студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації протягом 1990–2005 рр. пов'язано із розвитком платних послуг вищої освіти. Наявність значного попиту на освітні послуги зумовило появу широкої мережі приватних ВНЗ.

Найбільша частка ринку платних послуг вищої освіти припадає на державні ВНЗ (76% усіх студентів контрактної форми). Це свідчить про те, що споживачі високо оцінюють якість та привабливість їх послуг. Приватні ВНЗ більш залежні від кон'юнктури ринку освітніх послуг і в більшості регіонів України мають низький попит на свої послуги.

Регіональний розподіл студентського контингенту, а також контингенту студентів ВНЗ за формами власності дає можливість визначити, що в різних регіонах існує різний рівень привабливості послуг вищої освіти. Окремі регіони (міста Київ та Харків) залучають на навчання знач-

но більшу кількість студентів порівняно з іншими. Аналогічна ситуація складається і щодо ВНЗ приватної форми власності – високі результати демонструють ці заклади в містах Київ, Запоріжжя, Полтава.

Аналіз розподілу кадрів вищої кваліфікації у ВНЗ за регіонами і формами власності, а також динаміки підготовки таких кадрів засвідчив наявність переваг у кадровому забезпеченні ВНЗ тих регіонів, у яких було досягнуто більш високі кількісні показники залучення студентів, що визначає суттєвий вплив ключових характеристик професорсько-викладацького складу (ПВС) на якість послуг і відповідно – ринкові позиції ВНЗ.

На якість та привабливість послуг вищої освіти впливає і матеріально-технічне забезпечення ВНЗ, зокрема лабораторними та навчальними приміщеннями, гуртожитками, інфраструктурними об'єктами, організацією громадського харчування у ВНЗ [3, с. 17; 5, с. 29].

Достовірність сформульованих висновків відносно відсутнього впливу на якість і привабливість освітніх послуг з боку кадрового й матеріально-технічного забезпечення ВНЗ, а також престижності та статусу регіональних систем вищої освіти було перевірено за допомогою розрахунку коефіцієнтів кореляції між кількістю залучених до навчання студентів і складом ПВС, елементів матеріально-технічного забезпечення ВНЗ регіонів та кількістю студентів на 10 тис. населення. Отримані коефіцієнти знаходилися в інтервалі [0,98; 0,99].

Дослідження окремих особливостей, закономірностей і процесів розвитку системи вищої освіти визначило наявність низки факторів, що справляють вплив на якість послуг вищої школи. З метою оцінки ступеня їх впливу та аналізу цих значень у динаміці було побудовано відповідні кореляційно-регресійні моделі із використанням даних статистики регіонів України 2006–2010 рр. Узагальненим показником, який найбільш адекватно характеризує рівень якості послуг, що надаються, було обрано кількість прийнятих на початковий цикл навчання студентів за денною формою навчання. Вибір цього показника зроблено на підставі припущення, що, обираючи місце навчання, абітурієнт, перш за все, здійснює власну суб'єктивну оцінку якості послуг, які він у перспективі отримає.

В основу цього етапу аналітичного дослідження було покладено гіпотезу, що на рівень якості послуг вищої освіти (проявом якого є кількість студентів, яких вдалося залучити до ВНЗ) впливають такі фактори: забезпеченість ПВС вищої кваліфікації (кандидати та доктори наук), статус ВНЗ (університет, академія чи інститут), наявність у ВНЗ власних навчально-лабораторних приміщень, можливість отримати направлення на роботу, організація громадського харчування, доступність поселення до гуртожитків, забезпеченість ВНЗ бібліотечним фондом [2, с. 134; 4, с. 212]. З огляду на окреслені вище несприятливі демографічні тенденції в Україні додатковим фактором, який також ураховувався під час розрахунків, було обрано кількість учнів, час закінчили загальноосвітню школу у відповідному році у відповідному регіоні. Використання цього показника, поза іншим, мало за мету перевірку адекватності вибору кількості прийнятих студентів як індикатора рівня якості послуг вищої освіти. Це зумовлюється тим, що в разі наявності тісного зв'язку та високого рівня впливу кількості випускників на число прийнятих студентів в окремому регіоні можна було б стверджувати про неадекватність вибору узагальненого показника регресії. Адже вибір місця навчання меншою мірою залежить від рівня якості освітніх послуг, а більшою – від близькості місця розташування ВНЗ.

У табл. наведено розрахункові моделі залежностей у досліджуваній період та інтегральну модель, що складається з усереднених аргументів.

Наведені дані дають можливість у динаміці прослідкувати зміну ступеня впливу окремих факторів на рівень якості послуг вищої освіти й оцінити

Таблиця

Параметри регресійних моделей залежності кількості прийнятих студентів за денною формою навчання від групи факторів (2006-2010 рр.)

Параметр	2006	2007	2008	2009	2010	2006–2010
Y-перетин	594,24	1981,29	-13,71	298,5	1293,38	830,74
Змінна X 1	4,69	4,95	1,59	2,11	2,76	3,22
Змінна X 2	-0,001	0,01	0,02	0,02	0,02	0,01
Змінна X 3	1455,63	456,96	489,69	282,87	-264,43	484,14
Змінна X 4	-0,2	-0,16	-0,05	-0,03	-0,01	-0,09
Змінна X 5	2,3	1,14	0,25	0,24	0,25	0,84
Змінна X 6	0,5	0,59	-0,28	0,21	0,03	0,21
Змінна X 7	-0,19	-0,24	0,06	-0,05	-0,13	-0,11
Змінна X 8	-0,002	-0,002	-0,001	-0,001	0,0001	-0,001
Змінна X 1	Кількісний склад ПВС вищої кваліфікації					
Змінна X 2	Забезпеченість лабораторними та навчальними приміщеннями					
Змінна X 3	Кількість університетів у регіоні					
Змінна X 4	Кількість учнів, які закінчили загальноосвітню школу у відповідному році					
Змінна X 5	Кількість випускників, які отримали направлення на роботу у відповідному році					
Змінна X 6	Кількість місць на підприємствах громадського харчування при ВНЗ					
Змінна X 7	Кількість студентів, які потребують поселення до гуртожитків					
Змінна X 8	Загальний книжковий фонд бібліотек при ВНЗ					
Рік	Регресійні моделі залежності					
2006	$y = 4,69x_1 - 0,001x_2 + 1455,63x_3 - 0,2x_4 + 2,3x_5 + 0,5x_6 - 0,19x_7 - 0,002x_8 + 594,24$					
2007	$y = 4,95x_1 + 0,01x_2 + 456,96x_3 - 0,16x_4 + 1,14x_5 + 0,59x_6 - 0,24x_7 - 0,002x_8 + 1981,29$					
2008	$y = 1,59x_1 + 0,02x_2 + 489,69x_3 - 0,05x_4 + 0,25x_5 - 0,28x_6 + 0,21x_7 - 0,001x_8 - 13,71$					
2009	$y = 2,11x_1 + 0,02x_2 + 282,87x_3 - 0,03x_4 + 0,24x_5 + 0,21x_6 - 0,05x_7 - 0,001x_8 + 298,5$					
2010	$y = 2,76x_1 + 0,02x_2 - 264,43x_3 - 0,01x_4 + 0,25x_5 + 0,03x_6 - 0,13x_7 + 0,0001x_8 + 1293,38$					
2006–2010	$y = 3,22x_1 + 0,01x_2 + 484,14x_3 - 0,09x_4 + 0,84x_5 + 0,21x_6 - 0,11x_7 - 0,001x_8 + 830,74$					

Джерело: Розрахунки автора

їх середню впливовість у довгостроковому періоді. Спираючись на результати аналізу даних, наведених у табл., нами було сформульовано ряд висновків.

Розрахунок кореляційних залежностей між узагальненим показником (кількість прийнятих студентів) та значеннями індикаторів факторів впливу показав досить тісний зв'язок із кожним фактором у кожному з аналізованих років (коефіцієнти знаходилися у проміжку [0,95; 0,99]). Винятком у цьому випадку є лише кількість випускників загальноосвітніх шкіл у відповідних роках (коефіцієнти знаходилися у проміжку [0,59; 0,61]). Це підтверджує адекватність вибору узагальненого показника побудованої регресійної моделі.

Наявність ПВС вищої кваліфікації також дедалі менше впливає на кількість прийнятих до ВНЗ студентів. Виходячи з цього, зростання кількості кандидатів і докторів наук, які працюють у вищій школі, не має вирішального впливу на прийняття рішення відносно вибору ВНЗ абітурієнтами. Незважаючи на достатньо високий і безпосередній вплив зазначеного фактора на прийом студентів, цей вплив знижується, що є свідченням низької оцінки кваліфікаційних характеристик професорсько-викладацького складу вищої кваліфікації з боку абітурієнтів та студентів. Отже, забезпеченість ПВС вищої кваліфікації не є гарантією отримання освітніх послуг належної якості, яка відповідає запитам споживачів.

Останнім часом відбувається посилення впливу такого чинника, як кількість випускників шкіл у відповідних роках. Зазначена тенденція підтверджує висновки про зниження впливовості статусних ВНЗ, і навіть у таких освітніх центрах, як Харків, Київ, Львів, на якісні характеристики прийому абітурієнтів. Студенти нижче оцінюють переваги навчання в межах великих регіональних освітніх систем зі статусними університетами, пов'язуючи своє працевлаштування із здобуттям вищої освіти у своєму регіоні.

Низьким рівнем впливу характеризується фактор забезпеченості ВНЗ власними навчально-лабораторними приміщеннями, хоч значення такого впливу протягом 2006–2010 рр. має позитивну динаміку. Це свідчить про те, що кількісні характеристики навчально-лабораторного фонду приміщень ВНЗ, попри їх нестачу, мають значно менший вплив порівняно з його якісними характеристиками. У цьому випадку споживачі визначають більш впливовим фактором якісний стан приміщень і лабораторної бази ВНЗ.

Одним із найбільш важливих індикаторів рівня якості вищої освіти у 2006 році була кількість випускників, які отримали направлення на роботу. Розрахунки показали, що абітурієнти орієнтувалися на працевлаштування випускників ВНЗ відповідного року. Однак протягом аналізованого періоду впливовість зазначеного показника зменшилася у дев'ять разів. Це є свідченням зниження, по-перше, якості роботи ВНЗ у напрямі працевлаштування випускників, по-друге, оцінки кваліфікаційних та компетентнісних характеристик випускників роботодавцями, по-третє, оцінки якості працевлаштування випускників абітурієнтами (останні не хочуть працевлаштовуватися так, як випускники відповідного року).

Зменшенням також характеризується вплив показника кількості місць у закладах громадського харчування при ВНЗ. Зазначена тенденція обумовлюється, по-перше, розвитком мережі підприємств громадського харчування при ВНЗ та біля них, по-друге, зниженням якості харчування та обслуговування. Підтвердженням цього є розрахунки коефіцієнтів забезпеченості місцями в закладах громадського харчування при ВНЗ у 2010 році, які в більшості регіонів є незадовільними.

Вплив такого чинника, як кількість студентів, що потребують поселення до гуртожитків, протягом 2006–2010 рр. мав стійку тенденцію до зменшення. Зазначену тенденцію слід розглядати в комплексі із даними про те, що абсолютне значення кількості студентів, які потребують поселення до гуртожитків в аналізованому періоді, є ста-

більним. Таким чином, стійка нестача місць у гуртожитках та їх неналежний якісний стан наразі не перешкоджають молоді приймати рішення про вибір ВНЗ для навчання і заважають дедалі меншого впливу на рівень якості освітніх послуг вищих навчальних закладів.

Забезпеченість ВНЗ бібліотечним фондом має низький вплив на рівень якості послуг вищої освіти. Зазначена тенденція є стабільною протягом усього аналізованого періоду. Очевидно, що в сучасних умовах значно більш важливим джерелом науково-методичного та інформаційного забезпечення навчального процесу стають електронні матеріали, ресурси мережі Інтернет і локальні університетські фонди. Тож перспективним напрямом підвищення рівня якості послуг вищої освіти є забезпеченість навчального процесу електронними ресурсами та відповідними технічними приладами (комп'ютери, програмне забезпечення, цифрові комунікації та комп'ютерна периферія).

Висновки. Загалом, аналіз процесів розвитку української системи вищої освіти в контексті управління її якістю визначив, що існує низка факторів, які визначають рівень якості вищої освіти, основними серед яких є забезпеченість вищих навчальних закладів ПВС вищої кваліфікації, матеріально-технічне забезпечення (фонд лабораторних і навчальних приміщень, ІТ-засоби й електронні джерела науково-методичного та інформаційного забезпечення), надання студентам додаткових послуг (організація громадського харчування, наявність місць у гуртожитках, працевлаштування). При цьому характер впливу цих факторів указує на те, що послуги вищої освіти (окремі освітні програми окремих ВНЗ), які за своїм змістом є достатньо нестандартними, втрачають свою ідентичність на ринку. З року в рік результати вступних кампаній свідчать про те, що зазначені послуги набувають уніфікованого характеру, а основним результатом стає не отриманий рівень компетенцій і кваліфікацій завдяки залученню кадрового та матеріально-технічного забезпечення, а диплом про вищу освіту. У цьому випадку, в умовах скорочення кількості абітурієнтів у середньостроковій і довгостроковій перспективі, нагальним завданням є формування ідентифікації ВНЗ та його конкурентних переваг на ринку освітніх послуг. На наш погляд, такі переваги умовно інтегруються в категорії якості освітніх послуг ВНЗ, що цілком відповідає сформульованій вище дефініції. Не менш важливим є те, що відповідно до доктринальних положень Болонського процесу конкурентна система вищої освіти складається із конкурентоспроможних ВНЗ, які надають якісні освітні послуги.

Відтак пріоритетним завданням у сфері управління якістю вищої освіти в Україні слід визначити формування систем управління якістю на рівні окремих ВНЗ, які попри свої характерні відмінності (обумовлені галузевою специфікою, корпоративною культурою, традиціями, регіональними особливостями) у сукупності стануть елементами конкурентоспроможної та якісної системи вищої освіти нашої країни.

Література

1. Антошкіна Л. І. Економіка вищої освіти: тенденції та перспективи реформування : монографія / Л. І. Антошкіна. – К. : Корпоратив, 2005. – 368 с.
2. Боголіб Т. М. Фінансування освіти за кордоном / Т. М. Боголіб // Фінанси України. – 2005. – № 8. – С. 132–139.
3. Верхоглядова Н. І. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти в процесі формування людського капіталу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою» / Н. І. Верхоглядова. – Дніпропетровськ, 2005. – 32 с.
4. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки : монографія / О. А. Грішнова. – К. : Знання, 2001. – 246 с.
5. Данилишин Б. Інноваційна модель економічного розвитку: роль вищої освіти / Б. Данилишин, В. Куценко // Вісник НАН України. – 2005. – № 9. – С. 26–35.
6. Лисенко Ю. Г. Управление финансовыми потоками Министерства образования и науки Украины / [Ю. Г. Лисенко, В. Н. Андриенко, С. В. Даниленко и др.]. – Донецк : Юго-Восток, Лтд, 2006. – 135 с.
7. Куценко В. І. Вища і післядипломна освіта в ринкових умовах / В. І. Куценко : за наук. ред. акад. НАН України Б. М. Данилишина. – К. : РВПС України НАН України, 2009. – 224 с.
8. Палкін І. Г. Моделювання системи управління економічним об'єктом в структурі вищого навчального закладу : автореф. дис. ...канд. екон. наук : спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / І. Г. Палкін. – Донецьк, 2005. – 17 с.

Стаття надійшла до редакції 4 листопада 2012 року